

Harmadik díjazott

A FŐVÁROSI ÁLLAT- ÉS NÖVÉNYKERT élővilágot bemutató és megszerettető tevékenysége MAGYAR ÖRÖKSÉG

Ritkán gondolunk arra, hogy az állatkert az ország egyik legnagyobb múltra visszatekintő, ugyanott működő kulturális és tudományos létesítménye. Alig említhető néhány nála régebbi, például a Magyar Nemzeti Múzeum (1846)*, a Fűvészkert (1847) vagy a Magyar Tudományos Akadémia (1865)*. Meglepő, de jóval megelőzte például az Operaházat (1884), a Múcsarnokot (1896), a Vígszínházat (1896), a Szépművészeti Múzeumot (1906) vagy a Zeneakadémiát (1907). Még Budapest egyesítését (1873) is megelőzte. Immár a harmadik évszázadban őrzi népszerűségét. Megnyitása óta legalább százmillió vendéget fogadott. Manapság évente több mint egy millióan látogatják, és kevés olyan magyar ember van, aki sohasem járt itt. Látogatóinak a számát tekintve is a dobogó legfelső fokán áll: 2000-ben 1,2 millióan keresték fel az állatkertet, háromszor annyian, mint a sorban utána következő legnagyobb hazai kulturális intézményt. Ez tehát az ország egyik legrégebbi, ám ma is a legnépszerűbb kulturális létesítménye. A Fővárosi Állat- és Növénykert a Városliget látványosság-együttesének szerves része, jelentős idegenforgalmi attrakció, alapvető családi program az egész ország lakossága számára.

Bár az intézmény régi, a változás folytonos. Változik az állatkertekkel kapcsolatos társadalmi igény is, és ha egy intézmény ennek a változó igénynek nem tud megfelelni, nem csak "kimegy a divatból", de akár be is csukhatja kapuit. A miénk történetében is váltakoztak a hullámvölgyek és dicsőséges korszakok. A mostani évek megújulásának egyik legfőbb tartaléka a múlt értékeinek újraélesztése. De korszerűsíteni is kell, mert az állatkertészet éppúgy fejlődött a XIX. század óta a XXI. század elejéig, mint például az elektrotechnika.

A Budapesti Állat- és Növénykertet egy maroknyi, ámde lelkes társaság hívta életre a XIX. század második felében, Szabó József, Gerenday József és Xántus János vezérletével. A kert 1866. augusztus 9-én nyitotta meg kapuit, így egyike a világ legrégebbi állatkertjeinek. A kezdetben részvénytársulatként, majd Állat- és Növényhonosító Társaságként működő intézmény 1907-ben csődbe jutott, és üzemeltetését a főváros vette át. 1909. és 1912. között több mint négymillió aranykoronás költségen az egész kertet átépítették, és Lendl Adolf szakvezetésével létrehozták a korabeli Európa egyik legmodernebb állatkertjét. Ekkor épültek ma is meglévő műemlék épületei, nagyrészt Kós Károly és Zrumeckzy Dezső, részben pedig Neuschloss Kornél tervei alapján. A későbbiekben az állatkert igen sokat fejlődött Nádler Hebert, majd Anghi Csaba igazgatósága idején, de akadtak olyan korszakok is, amikor rossz idők jártak az állatkertre.

Két évvel az 1912-es, második megnyitás után kitört az I. világháború, utána pedig a gazdasági válságok kora következett. A II. világháború idején az állatkert szinte teljesen elpusztult, és az újjáépítés is sok nehézségbe ütközött a politika által vezényelt igazgatók korában. Közben a kert területe folyamatosan csökkent, s e tekintetben különbözik minden más állatkerttől, az állatkerteket ugyanis másutt inkább bővíteni, mint megcsonkítani szokták

*Az évszám az épület elkészültére, nem az intézmény alapítására vonatkozik.

A Fővárosi Állat-és Növénykert 135 esztendő, tekintélyes hagyományaival komoly feladatot is jelent, hiszen a XX. század elejének hangulatát árasztó létesítményekben is módot kell találni arra, hogy az állatkertészetet a XXI. század követelményeinek megfelelően műveljük. Az állatkert Pesten nem egy hagyományos menázséria, hanem a világ egyik legszebb műemlék-állatkertje, ahol a régi épületek és a védett park épp olyan látványosság, mint maguk az állatok. Száz évvel ezelőtt a legjobb magyar építészek tervezték a pavilonokat. Kós Károlynak, a magyar szecesszió egyik legfőbb képviselőjének például itt látható együtt a legtöbb épülete. És a mai állatkert méltón őrzi a nagy elődök hagyatékát.

A Fővárosi Állat-és Növénykertben a gyönyörű épületek ma évszázados pompájukban ragyognak újra; az állatok soha nem látott kényelemben és biztonságban élnek; az ide látogató családok százezreit gazdag program fogadja. Hosszú volt az ide vezető út, és sok feladat van még hátra. De - örömmel és büszkén mondjuk - a XX. század utolsó évtizedében a rekonstrukció több mint egyharmada már megvalósult, és tervezik a folytatást.

Különleges érdeme a mai állatkertnek, hogy sikerrel alkalmazkodott az egyre szigorodó piacgazdasági viszonyokhoz. Hosszú ideig alulfinanszírozott volt, saját bevételei évtizedekig minimálisak voltak, költségvetési támogatása ma is egy nagyobb színházéhoz hasonló. Működésének korszerűsítése az 1990-es évek közepén gyorsult fel. Mára mindinkább piaci szemléletű, de közcélú közép-vállalatszerűen működik. A költségvetési támogatás értéke évről-évre csökken, ezt az utóbbi években az állatkert saját bevételeivel sikeresen ellensúlyozza: a működési költségek háromnegyedét már saját bevételei fedezik. Működési gondja nincs is, a források csak az elmaradt rekonstrukcióhoz hiányoznak.

Az állatkert ma komplex kulturális szolgáltató és értékőrző intézmény: egy gyönyörű, igényesen gondozott kellemes nyilvános park, ahol ragyogó eleganciájú épületek és értékes műalkotások között érdekes - természetes viszonyaik között fenyegetett, illetve a városi embernek szokatlan élményt adó - lények élnek szabadságot sugalló módon, ahol a vendégek nem csak elámulnak, hanem aktivitásuk számára is bőven akad tennivaló; események, játékok, programok, színvonalas ellátás télen és nyáron egyaránt.

Korunk új igényei nyomán ma már az állatkert többet jelent, mint "állat- és növénykert". Az ökológiai kultúra és a természettudományos ismeretek terjesztésének elsődlegessége mellett az előadóművészeteknek (gyermekműsorok, koncertek, kamara előadások) és a tárgyi művészeteknek (építészet, szobrászat, képző- és iparművészet, kertművészet) is egyre nagyobb teret ad. Bizonyos múzeumi feladatokat is vállal: elsősorban az intézmény, illetve a szakma históriájának feltárása, emlékeinek összegyűjtése és bemutatása a cél.

Az állatkert megújult küldetése, hogy

- mutassa be az embereknek a természet csodáit és a megmaradásukat fenyegető veszélyeket, segítse elő, hogy élőlény-társaikkal kapcsolatba kerülhessenek, és megszeressék a változatosságot, legyen az akár biológiai, akár kulturális,
- vegyen részt a természetet védő közösség munkájában a veszélyeztetett állatok, növények és élőhelyek megmentésében,
- az ország turisztikai attrakciói közötti elsőségét megtartva adjon lehetőséget a kellemes pihenésre és szórakozásra,
- a világ egyik legművészebb műemlék-állatkertjének őrizzé és gyarapítsa történeti örökségét.

A modern társadalmak embere mindjobban eltávolodik a természettől, amelynek pedig édes gyermeke, és génjeiben hordozza az állatok és növények iránti vonzalmat. Az állatkert szinte az utolsó kapocs az ember és a természet között, hozzájárul a természetvédelmi ismeretterjesztéshez, oktatáshoz, tudományos munkához, az élőhely- és fajmegőrzéshez, a védett fajok egyedeinek mentéséhez egyaránt.

Működésében azt a minőséget célozza a kert, hogy "a legjobb családi program" rangot tudhassa magáénak. Egy nagyon színvonalas, télen-nyáron egyaránt igénybe vehető családi szabadidőközpont alakult ki. Ez megkívánta a szolgáltatások fejlesztését: a gyerekek és a szülők közös tevékenységének, játékának alkalmas feltételek kialakítását, a programok gazdagítását, a vendéglátás színvonalának javítását, a látogatók komfort-érzetének további növelését, nagyobb kényelmét, a látogatókkal való kapcsolatok erősítését, hangulatuk kellemesebbé tételét, aktivitásuk elősegítését.

Az állatkert máris sokat tett a természetvédelem érdekében is. A nevelő munkában nagy figyelmet szentel a természetvédelmi kérdéseknek: ma már az ország legnagyobb hatású természetvédelmi oktatóközpontja, a nemzeti parkok, védett területek, természetvédelmi akciók állandó kirakata. Kiállításokkal, előadásokkal, konferenciákkal, valamennyi létesítményével szolgálja ezt a munkát. Rendszeres, partneri kapcsolatban van a természetvédő szervezetekkel. A fajmegőrzési munkában is szolgálja a természetvédelem érdekeit.

A természetvédelmi célú nemzetközi szaporító-fajmegmentő programokban is jelentős a részvétele. A Fővárosi Állat-és Növénykert 2000-ben 41 európai tenyész-programban vagy törzskönyvben szereplő állatfajtát tartott, és közülük 10 fajt sikerült szaporítani, így a hazánkból már kipusztult *borzas pelikánt* és *tarvarjút* is. Az egyik európai törzskönyvet (a *mandrillét*) vezeti. 2000-ben történt meg először, hogy az állatkert egyik munkatársa nemzetközi mércével mérve is igen jelentős természetvédelmi mentő programban a helyszínen, Dél-Afrikában vett részt. Az állatkert anyagi és szakmai támogatást nyújt a *vidra* hazai védelméhez a *Somogy Természetvédelmi Szervezetnek* és az *Alapítvány a Vidrákért* alapítványnak a mentő, és oktató munkához, illetve a vidraállomány felméréséhez.

Az állatkert története során példamutató szerepet vállalt a régi magyar háziállat-fajták fenntartásában. A két világháború között a magyar kutyafajták, különösen a *kuvasz* tenyésztését segítette elő. A hetvenes években a *hucul* lófajta hazánkban maradt példányait gyűjtötte össze, majd a nyolcvanas évek végén teljes állományát kihelyezte az Aggteleki Nemzeti Parkba, ahol azóta is megvan ez a ménes, és így az állatkert ma is a legnagyobb *hucul* tulajdonos az országban.

A mentett, védett állatokat az 1997-ben létesült *természetvédelmi mentőhelyen* és a *madárkórházban* fogadja be, és látja el. 2000-ben például összesen 351 védett madarat fogadott be, közülük 179 egyedet visszatelepített a természetbe, felgyógyulásuk után. Ugyanez év tavaszán 283 átteleltetett *korai denevért* telepített vissza a Pilis hegységbe, 27 mentett *gulipánfiókát*, illetve pattogó tojást nemzeti parki területekre helyezett vissza. Új kezdeményezésként erőfeszítéseket tett a *rákosi vipera* átfogó hazai védelmének elősegítése céljából.

Ez a műemlék-állatkert sikerrel vette fel a versenyt a modern szórakoztatóipar zajra, stresszre, sokkra építő kínálatával.

Hogy mindez megvalósulhasson, nagyon sok munkára volt és lesz még szükség. Mindenekelőtt az állatkertre még néhány éve is jellemző műszaki leromlottságot és avultságot kellett megszüntetni, kijavítani, az épületek rekonstrukcióját elvégezni. Ez több részletben valósult meg: 1996-99. között zajlott le a felújítások első nagyobb üteme. Ennek keretében megújult az *elefántház*, a *kisszikla*, a *nagyragadozó-ház* és a *fácános ház*. Tíz éves küszködés után újra megnyílt a *pálmaház*. Pályázati pénzből újítottak fel sok más épületet, *magyar parasztház*, *bonsai pavilont* és *természetvédelmi mentőhelyet* létesítettek. Közben folyamatosan szépültek a kifutók, a kert benépesült gyönyörű képző- és iparművészeti alkotásokkal, egymás után nyíltak a tematikus kiállítások.

Ezekkel azonban még távolról sincs vége a tennivalóknak. A legelső feladat volna az *akvárium* újjáépítése, hiszen ugyanennek az épületnek a felső szintje, a *pálmaház* 2000 őszétől már fogad látogatókat. A legégetőbb a néhol egyenesen életveszélyes *nagysziklának* és környékének újrarendezése: az állatkifutók nagyvonalú átalakítása, a szikla külső héjazatának renoválása, illetve belső tere hasznosításának megoldása. Hasonlóan sürgető a kilencven éves *Kós-majomháznak* és környékének (*rágcsálóház*, *bambi-ház*) teljes rekonstrukciója, valamint a közönségtől elzárt gazdasági épületek felújítása is. Rekonstrukcióra várnak a közművek és a park is. Végül nagyon fontos lenne a kert területi gondjaira, az állomány szaporításának problémáira is megoldást találni: szükséges volna egy, a kerten kívüli tenyésztelő, amely a későbbiekben egy nagy területű iker-állatparkká fejlődhet.

Teendő, feladat van tehát bőven. A megkezdett munkát mindenképpen folytatni kell, hogy magyar örökségünkhöz méltó módon a következő évtizedekben is modern, európai színvonalú intézmény szolgálja az ország közönségét.

Csányi Vilmos
biológus